

به نام خدا

مطالعات اجتماعی هشتم

درس ۱۱

تربیه و تنظیم: لیلا بهمنی

شهرستان میاندوآب

استان آذربایجان غربی

ورود اسلام به ایران

به نام خداوند بخشنده مهربان
از محمد فرستاده خدا به خسرو بزرگ ایران

«درود بر آن که پیرو هدایت شود و به خدا و پیغمبر او ایمان آورد و شهادت دهد که خدایی جز خدای یکتا نیست. من پیامبر خدا به سوی همه جهانیانم تا آنان را بیم دهم. اسلام بیاور تا سالم بمانی و اگر روی گردانی، گناه مجوسان [زرتشتیان] به گردن تو است».

منبع: تاریخ طبری

○ متن نامه پیامبر ﷺ به خسرو پرویز

با ورود سپاه اسلام به ایران و فروپاشی حکومت ساسانی، دوره ایران باستان به پایان رسید و عصر جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد.

۱- اوضاع ایران در آستانه حمله اعراب به ایران چگونه بود؟ ۲ مورد

ایران در زمان ظهور اسلام

هنگام ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان، خسرو پرویز بر ایران، حکومت می کرد. او دعوت پیامبر ﷺ را برای قبول اسلام نپذیرفت. وقتی خسرو پرویز به دست پسر خود به قتل رسید، رقابت و دشمنی در درون دربار ساسانی، بیشتر شد؛ به طوری که در مدت چهار سال، بیش از ده نفر بر تخت شاهی نشستند.

۱) شورش های فرماندهان و دخالت آنها در رقابت های سیاسی، روحیه سپاهیان را تضعیف کرده و توان جنگی آنان را کاهش داده بود. مردم نیز به دلیل وجود نظام طبقاتی، بی عدالتی ها و تبعیض های اجتماعی و مالیات های سنگین، از حکومت ساسانیان ناراضی بودند.

در اواخر دوره ساسانی، بر اثر طغیان رودهای دجله و فرات و شکسته شدن سدها، بخش های وسیعی از زمین ها و مزارع حاصلخیز در بین النهرین که منبع درآمد مهمی برای حکومت بود، از بین رفت. قحطی* و شیوع بیماری های طاعون و وبا، اوضاع را بدتر کرد. ۱)

○ خسرو پرویز نامه پیامبر اسلام را دریافت کرد؛ اما از روی غرور و جهالت، نامه را پاره کرد.

فتح ایران و سقوط ساسانیان

تستی

ابوبکر خلیفه اول، فرمان حمله به مرزهای حکومت ساسانیان و امپراتوری روم شرقی را صادر کرد. اعراب مسلمان که روانه مرزهای ایران شده بودند، مناطقی از بین‌النهرین (سواد) را تصرف کردند. در زمان خلافت عمر، بخش اعظم ایران به دست اعراب مسلمان فتح شد. وی در آغاز خلافتش، سپاه بزرگی را به سوی ایران فرستاد. ارتش ساسانی در نبرد «قادسیه» از سپاه مسلمانان که روحیه بالاتر و انگیزه بیشتری داشت، شکست خورد. (در این جنگ، رستم فرخ زاد، فرمانده سپاه ساسانی کشته شد و مدتی بعد تیسفون پایتخت ساسانیان با غنائم بسیار به تسخیر سپاه اسلام درآمد.) ۲

۲- نتیجه نبرد قادسیه چه بود؟

مسیر حمله اعراب مسلمان به ایران

۳- نبرد نهایی در کدام جنگ بر پیکر ارتش ساسانی وارد شد؟

چند سال بعد، در نبرد ۲ در «نهادند» (در نزدیکی همدان) رخ داد، ضربه نهایی بر پیکر ارتش ساسانی وارد شد. ۳ به طوری که یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی، دیگر نتوانست سپاهی را برای مقابله با اعراب مسلمان گردآوری کند. پس از جنگ نهادند، شهرها و ولایات ایران، یکی پس از دیگری، به تصرف مسلمانان درآمدند.

۴- آخرین پادشاه ساسانی که بود و چگونه به قتل رسید؟

سرانجام با ورود سپاه اسلام به خراسان، یزدگرد سوم به دست آسیابانی در مرو به قتل رسید (۳۱ ق) و امپراتوری ساسانی که بیش از چهارصد سال بر ایران فرمانروایی کرده بود، به پایان رسید. ۴ ضمناً به دلیل ظلم‌های صورت گرفته از سوی حکومت ساسانی، مردم نه تنها حکومت را برای مقابله با سپاه اسلام یاری نمی‌کردند بلکه پادشاه خود را نیز کشتند.

فعالیت

فعالیت بر عهده دانش آموز

۱- کاربرگ شماره (۷)، نمودار علت و معلول را در کلاس انجام دهید.

ایران در زمان امویان و عباسیان ۵- شیوه حکومت امویان در ایران چگونه بود؟ ۳ مورد

الف) دورهٔ خلافت امویان (بنی امیه) ۵) امویان حکومت خود را بر پایهٔ خشونت و ظلم بنا نهادند و چندان به دستورات

دینی پای بند نبودند.

تستی

مورد ۲ در آن دوره اشراف و سران قبایل عرب، بر بیشتر ولایات ایران، حکومت می کردند. مرکز خلافت امویان در شهر شام

(دمشق امروزی) بود.

مورد ۳ بنی امیه به قوم و نسب خود، فخرفروشی

می کردند. آنان برخلاف نظر قرآن که برتری انسان را به

تقوا و پرهیزگاری می داند، قوم عرب را برتر و شریف تر

از سایر اقوام می پنداشتند. در آن دوره، اقوام غیرعرب

از جمله ایرانیان مورد تحقیر و توهین قرار می گرفتند و

اجازه نداشتند مقام و منصب های مهم، مانند حکومت

ولایات یا فرماندهی سپاه را عهده دار شوند (در دوران

بنی امیه، علاوه بر امام حسن و امام حسین، امام سجاد

و امام محمد باقر (علیه السلام) نیز به شهادت رسیدند) ۶ شیعیان،

آزار و اذیت فراوانی را تحمل کردند.

مردم ایران که از ظلم و ستم و قوم گرایی امویان

به ستوه آمده بودند، از هر فرصتی برای مخالفت و مبارزه

با حکومت اموی، استفاده می کردند. ایرانیان در بسیاری

از قیام ها و شورش هایی که علیه امویان به وقوع پیوست، حضور مؤثری داشتند. برای مثال وقتی «مختار ثقفی» در کوفه به

خونخواهی امام حسین (علیه السلام) و یارانش قیام کرد، ایرانیان با شور و شوق به او پیوستند؛

۷- عباسیان چگونه به قدرت رسیدند؟

ب) دورهٔ خلافت عباسیان (بنی عباس) ۷) خاندان عباسیان از مخالفان بنی امیه بودند. در اواخر حکومت اموی، آنها

نمایندگانی را به نقاط مختلف ایران از جمله خراسان فرستادند و مردم را به قیام علیه بنی امیه و حکومت یکی از افراد خاندان

پیامبر (ص) دعوت کردند، اما نمی گفتند منظورشان از آن فرد چه کسی است. ایرانیان مسلمان و به ویژه خراسانیان، دعوت

عباسیان را پذیرفتند. سرانجام ابو مسلم، سردار ایرانی در خراسان قیام کرد. او موفق شد امویان را شکست دهد و سَفّاح* از

خاندان عباسیان را به خلافت برساند) منصور، خلیفهٔ دوم عباسی، شهر بغداد را بنا کرد و آن را مرکز خلافت عباسیان قرار داد. تستی

عباسیان نیز در ظلم و ستم، دست کمی از امویان نداشتند. ۸- خلفای عباسی از جمله منصور، هارون الرشید و متوکل،

امامان شیعه را به سبب مبارزه با ظلم و ستم، به زندان انداختند و به شهادت رساندند. آنها نیز همچون امویان در کاخ ها به

خوشگذرانی می پرداختند. ۹- تفاوت حکومت امویان و عباسیان در برخورد با ایرانیان چه بود؟

۹) خلفای عباسی بر خلاف امویان از ایرانیان در سمت های مهمی چون وزارت و فرماندهی سپاه و حکومت شهرها،

استفاده می کردند. البته بسیاری از ایرانیانی که به خدمت خلافت عباسی درآمدند، سرنوشتی تلخ و ناگوار داشتند؛ چنانکه

منصور عباسی ناجوانمردانه ابو مسلم خراسانی را به قتل رساند. ۹)

○ صحنه ای از مجموعهٔ تلویزیونی تاریخی به نام مختارنامه؛ آیا شما این مجموعه را دیده اید؟

تستی

۹- کدام خلفای عباسی امامان شیعه را به زندان انداخته و به شهادت رساندند؟

○ جعفر برمکی پسر یحیی برمکی

برمکیان نیز که از خاندان‌های مشهور ایرانی بودند، به سرنوشت ابومسلم دچار شدند. (این خاندان در زمان خلافت هارون، عهده‌دار وزارت و حکومت ولایات شدند و نفوذ و قدرت فراوان کسب کردند. خلیفه ناگهان بر آنان خشم گرفت و دستور داد آنها را از قدرت برکنار و زندانی کنند و به قتل برسانند.)^{۱۰}

۱۰- چرا خلفای عباسی دستور قتل برمکیان را صادر کردند؟

۴- الف) هر دو با فریب و نیرنگ به حکومت رسیدند - هر دو خلافت را در خاندان خود موروثی کردند- هر دو با امامان و شیعیان با ظلم و خشونت رفتار می‌کردند و به اصول و ارزش‌های اسلامی پایبند نبودند.

- ۲- همفکری کنید و بگویید چرا خلفای عباسی آن‌گونه با ابومسلم و برمکیان، رفتار کردند؟
- ۳- روی نقشه، به قلمرو حکومت بنی‌عباس دقت کنید و بگویید شامل کدام سرزمین‌ها بوده است. فعالیت ۳) ایران- عربستان- شام -
- ۴- الف) به نظر شما شباهت‌های عمده حکومت امویان و حکومت عباسیان چه بود؟
ب) تفاوت آنها در برخورد با ایرانیان چه بوده است؟
جواب سوال ۹ متن درس می‌باشد

در قرن سوم هجری، خلافت عباسی رو به ضعف نهاد. در چنین شرایطی بود که به تدریج حکومت‌هایی در نقاط مختلف ایران شکل گرفت و تجزیه قلمرو پهناور خلافت آغاز شد.

تستی ایرانیان مسلمان می‌شوند

به گفته برخی از مورخان، سلمان فارسی نخستین ایرانی بود که در مدینه به حضور حضرت محمد ﷺ رسید و به دین

اسلام مشرف شد. (سلمان در جنگ احزاب (خندق) حضور داشت و پیشنهاد کرد برای دفاع از شهر مدینه در مقابل خنله

مشرکان، خندقی حفر شود) پیامبر درباره او فرمود: «سلمان از اهل بیت ماست» (سلمان همچون مقداد، ابوذر و عمار، از

جمله یاران باوفای امام علی (علیه السلام) بود. حاکمان ایرانی یمن نیز در زمان رسول خدا به مدینه رفتند و به دین اسلام ایمان آوردند.

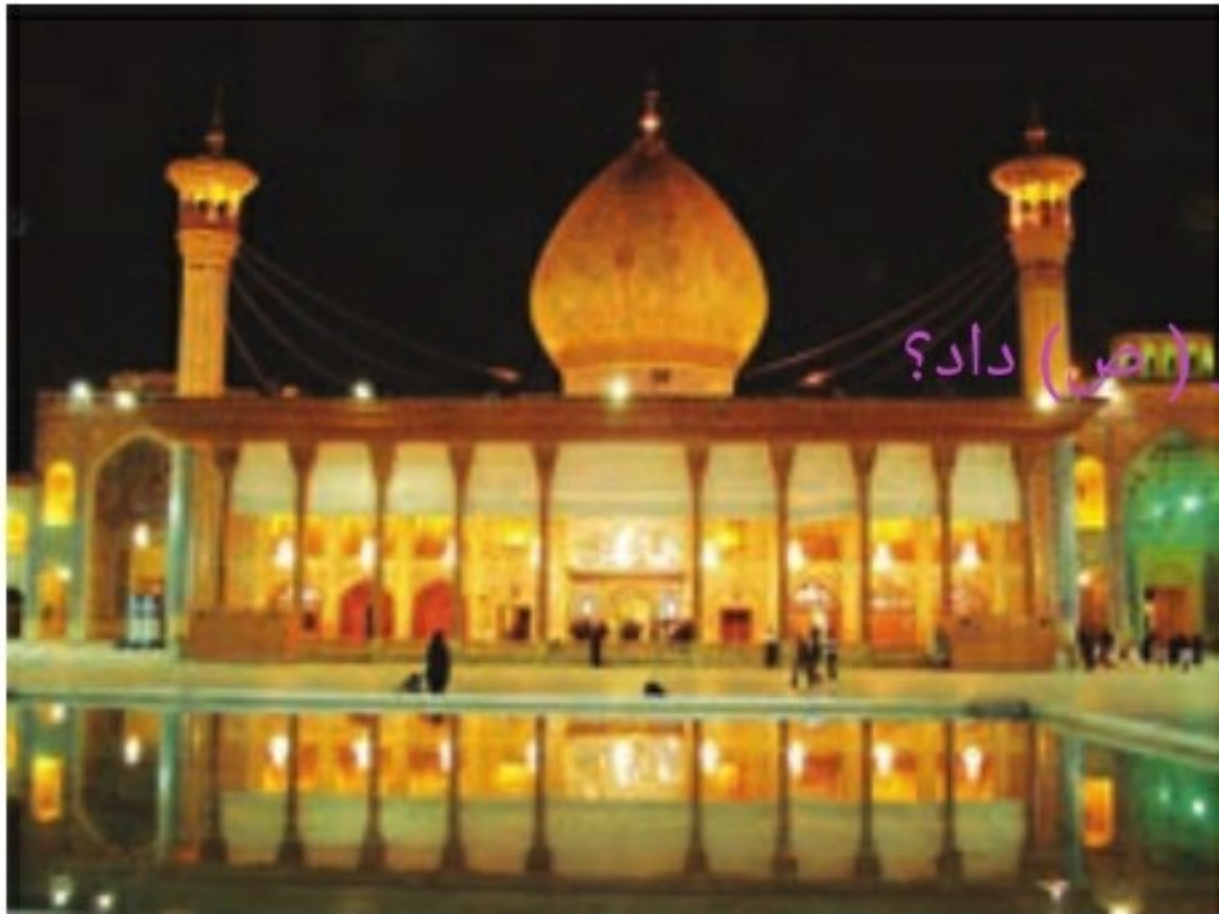
۱۴) مردم ایران که در عصر باستان یکتاپرست بودند پس از درک پیام اسلام، داوطلبانه این دین را پذیرفتند (پیام اسلام، مورد اول)

برابری و برادری بود؛ این پیام برای مردم ایران که از امتیازات طبقاتی اشراف ناخشنود بودند، جذابیت فراوانی داشت.

علاوه بر آن، اخلاق و رفتار پیامبر ﷺ و امامان شیعه، نقش مهمی در علاقه‌مندی ایرانیان به دین اسلام داشت.

۳) امام علی (علیه السلام) در دوران حکومت خود هیچ برتری و امتیازی برای اعراب، نسبت به غیر اعراب در نظر نمی‌گرفت. از این رو، ایرانیان علاقه و ارادت خاصی به آن حضرت و فرزندان او پیدا کردند.

۴) حضور امام رضا (علیه السلام) و خواهرش حضرت معصومه (علیها السلام) و برادرش حضرت شاه‌چراغ (علیه السلام) و دیگر امامزادگان در ایران، تأثیر زیادی بر توجه و گرایش مردم ایران به دین اسلام داشت (۱۵)

حرم حضرت شاه‌چراغ (علیه السلام)

۱۱- سلمان فارسی در جنگ خندق چه پیشنهادی به پیامبر (ص) داد؟

۱۲- پیامبر اکرم (ص) درباره سلمان چه فرمودند؟

۱۳- چهار تن از یاران باوفای پیامبر (ص) را نام ببرید؟

۱۴- ایرانیان چگونه به دین اسلام گرایش پیدا کردند؟

۱۵- دلایل گرایش ایرانیان به دین اسلام چه بود؟ ۲ مورد

○ ضریح حرم حضرت معصومه (علیها السلام)